

1. **BOJ** (325) *sb m*

bój, boj-.

sg N bój (10). \diamond *G* boju (111), boja [w rymie] (2) *KochMon*, *Bielpr*. \diamond *D* bojowi (33), boju (15); -owi *Leop*, *OrzRozm*, *RejPos*, *KuczbKat*, *BudBib* (3), *KochJez*, *KochSz*, *ArtKanc*, *KochProp*; -u *RejPs*, *LubPs* (2), *RejZwZwierz* (2), *Goski* (2), *HistRzym* (2), *PaprPan*, *GórnRozm*, *GosłCast*; -owi: -u *BibRadz* (19 : 1), *RejAp* (2 : 1), *KochMon* (1 : 1). \diamond *A* bój (29). \diamond *I* bojem (19); -em (4), -(e)m (15). \diamond *L* boju (76). \diamond *pl N* boje (5). \diamond *G* bojów (3); -ów (1), -(o)w (2). \diamond *D* bojom (2). \diamond *A* boje (18). \diamond *L* bojoch (1). \diamond *V* boje (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVII w.*

1. *Bitwa, walka orężna, ścieranie się walczących stron; wojna; bellum Vulg, PolAnt, Modrz; pugna PolAnt, Modrz, Cn; certamen, proelium Vulg, Cn; colluctatio, militia Vulg; acies, conflictus cum adversario, congressus, depugnatio, dimicatio Cn (313) : RejKup aa4v; Ołtre myecze w ręku ku boju trzymáya/ A wólákoż w obronye Páńłkyey tu vfaya. LubPs ff4v, hhv; á položyli fie obozem zá rzeká/ będąc iuż gotowi wyiácháć przeciw tobie ku boiowi. Leop 1.Mach 5/39, Ps 75/4; łpieway o pokoiu/ Bo widziłz żeć bez tego/ nie náłycon boiu. RejZwierz 6, A5, 9v, 47, 109v; ktory popiłował lud źiemie ku boiowi BibRadz Ier 52/25, 10/12; Goski A2v; OrzRozm V3v; BielKron 242v, 359v; KochSat C; Názáiutrz po Bráswicku iákoby do boiu/ Chćiałem też álem nie śmiał chodzić y w zawoiu. Prot B; HistRzym 15; RejPos 263v; KuczbKat 325; láko w boioch rozmáithych poćciwi á Rycerłcy ludzie idá ná dziálá/ ná miecze RejZwierz 134v; Gdy tu będziez ná pokoiu/ Myłł pilnie żeś záwždy w boiu. RejZwierz 236v, 228v [2 r.], 264v; KochMon 22; Ktorzy ácz niczemnieyły iuż do boiu byli/ Przecię Turki/ Tátáry/ w łwoiey źiemie zbili. MycPrz I C4, II C4v; StryjWjaz C4; Wierz mi choć wzrołtek máły ále łprobuy chcełzli/ Włzytki tu męźne śily Hirkułowe wełzły/ Czuyność Luferułowá y chciwość do boiu PaprPan C3v; [Krisztof] Przygodzi fie ná włzytko á zwłázczá do boiu PaprPan Z; Nie ná wczáliech ná boiu ten łwoy żywot łtrawił. PaprPan Dd4v; Więć był chćiwy do boiu ále krotkie látá/ Tego nie dopuściły PaprPan Ee2v, D3, D4v, Fv, H2, H4 (29); Pirwłze boie niech będą hułfu porywczego ModrzBaz 118, 14, 22; Tyś mi łercá/ y dziéłności dodał w bóy łrogi KochPs 25, 93, 99 [2 r.], 105, 118, 148; SkarŻyw A3v, 284, 396, 398; KochJez B4v; KochEpit A2v; KochFr 12, 122, 126; KochMuza 27; KochMRot A3v, A4; MOże kto ręká łławy dołtáć w boiu KochPieś 42, 13, 53; KochTarn 74; ArtKanc I20v; Náucz mu páłcze do łczęłnego boiu KmitaPsal A2v; co łrodze były Prułkie kráie łtrapioné włtáwicznyni boiem KochProp 6, 5, 9, 10; ZawJeft 6, 12, 21, 43; Powiędz to okrućięńłtwo/ iáko wykonano/ Iáko piérwłzy bóy/ wtory iáko poczynano. GórnTroas 69, 66; Ale hárdé Krzyżaki ták łtarł iednym boiem KochFrag 42, 25, 43, 54; OstrEpit A2; WyprPl A4v; Nie trzymam z Márłem/ co ná bitne boie/ Cwiczy łwe łzábłe RybGęłli C2, B3v [2 r.]; Szłáchćic, nie złáchćic: z Niemieckiego bowiém idzie/ von der Schlacht/ od boiu. JanNKar H4; JanNKarGórn HV; Iako Rycerłtwo do tego przy wieść/ áby ármátę mieli do boiu potrzebná GrabPospR Kv [idem L], Kv, K4v, L, Lv, L2 (9); KlonKr E4; SkarKaz 348b, 609 b; VotSzl B2v; CzahTr Ev, Fv, F3v, Gv, G2; A ielli Więć niewiernie y niesprawiedliwie Oddał/ co w boiu dołtáł y na krwáwym źniwie: Przyplácał tego dobrze y zá to łię włtydził KlonWor 17.*

W charakterystycznych połączeniach: *boj ciężki* (2), *potężny* (4), *sławny* (2), *srogi*; *potężność boju*; *do boju bojaźliwy*, *chciwość*, *chciwy* (4), *chęć*, *chętniwy*, *chętny*, *niczemny*, *ochotny*.

Przysłowie: Lepźeć też plewy z pokoiem/ Niźli owies z ciężkim boiem. *BierEz* L2v.

Fraza: »stał się boj« [szyk zmienny] (2):*BierEz* Q4; (buoi) *nomen*, iáko oto tu/ buoi ŝie ŝtall wielki w tem borv. *JanNKarGórn* Hv.

Zwroty: »boj czynić, czynienie boju« (2): Wilcy ten pokoy złomili/ Przeciw owcam boy czynili. *BierEz* Fv; *ModrzBaz* 109v.

«ćwiczyć (się), ćwiczony do boju, ku boju» [szyk zmienny] (7): *LubPs* ee5v; ADrian młode ludzi [...] Wywiodłzy ząwždy w pole/ ćwiczył ie ku boiu. *RejZwierz* 9v; *PaprpPan* Cv, Bb3v; Iáko Poŝpolite ruŝzenie ćwiczone do boiu/ y opátrzone w potrzeby boiowe vczynić. *GrabPospR* Kv [*idem*] K2, K2v.

«godzić się, gotować się, godny, gotowy, gotowość do boju, ku bojowi» [szyk zmienny] (35): Byli tedy Rubená pierworodnego ŝyná Izráelowego policzeni [...] ktory iedno miał dwádźiećiá lat y wyźłzey á godził ŝie ku boiowi. *BibRadz Num* 1/20; Táč thedy ieŝt liczbá przednieyŝzych y godnych ku boiowi *BibRadz 1.Par* 12/23, *Num* 1/22, 24, 26, 28, 30 (18); Na oŝtátek to bywa przy káżdym iednániu/ Do Boiu ŝię gotuiá ná fámym ŝwitániu. *Prot* D2; *RejAp* 73v; *HistRzym* 81; ŝzczęŝliwe to Kroleŝtwo/ ktore zá pokoiá/ Gotuie ŝie do tarczey/ do Szturmu do boiá. *BielSpr* c2; *KochMon* 31 [2 r.]; á náłázło ŝię miedzy nimi mężow ná wybor gotowych ku boiowi trzy kroć ŝto tyŝięcy Z drzewcy y z tarczám. *BudBib 2.Par* 25/5; W Hirkániey o ludzyech mężnych powiadaia/ Do boiu gotowoŝć ich wielką wyznawáia *PaprpPan* R4v, I2v, M, Aa2v; *GórnRozm* L4v; *GrabPospR* K4v; *KlonKr* A2v; *VotSzl* B3, C3; *CzahTr* Fv.

»sprawować do boju, boja, sprawiony ku boju« (3): A ten wŝytek lud rycerŝki y ŝpráwiony ku boiu ŝciągnęli ŝię do Hebron z ŝcáłym ŝercem *BibRadz 1.Par* 12/38; *KochMon* 26; *WyprPl* C3v.

»stoczyć boj« [szyk zmienny] (2): A z Krzyżákami znou ŝtoczyli boy krwáwy *StryjKron* 527, 51.

»szykować ku bojowi«: Iákiego mieyŝcá ŝzukác obozowi/ Iáko ŝzykowác hufy ku boiowi. *KochSz* A2.

»boj wieŝć«: Iz wiedzyálem [!] Micháłá Anyołá/ á on wielki boy wiedzie z inymi Anyoły *RejPos* 332.

»pot(y)káć się bojem, w boju« (4): wyźłzo też ŝnimi Iánczárów około dwu ŝet/ podkáli ŝie wŝytcy geŝłym boiem. *BielKron* 314v, 245; *BielSpr* 56v; Potkáć ŝię w boiu, rzecz to iemu miá *KlonKr* A.

»(wy)wieŝć do boju, ku boju« (2): *Goski* A2v; wywiodł ich ŝto tyŝięcy ná pomoc do boiu. *SkarKazSej* 685b.

Wyrażenia: »jezdny boj«: Bo y teras z tego Epiru Turecki Cefarz nalepŝe do iezdneho boiu y do Harcow męże miewa. *StryjKron* 15.

»krwawy, krwawobitny boj; boj krwawy« (9:5): *KochPs* 112, 204, 208; Ty wieź rádę/ myŝl/ y chęć moię do pokoiu/ Zem vchodził krwáwego ze wŝytkich ŝił boiu *StryjKron* 522, 527, 742; *KochFr* 4, 5; *KochSob* 67; *Kołakŝzczęŝl* Dv; *RybGeŝli* B2; Y ŝtaczał z nimi krwáwobitnè boie. *KlonKr* C2v, D4; *CzahTr* F3.

»polny boj« (2): POŝpolite też ruŝzenie náłze/ y polny boy/ ponièwałz murem ieŝt y fundámentem mocy náłzey [...] áby był dobrze vgruntowány *GrabPospR* K2, K3.

»potrzeba do boju« (3): y w potrzeby do boiu należące dobrze opátrzony będzie. *GrabPospR* K2, K3v, K4v.

»przebrany ku bojowi; ku bojowi przebrany« (2 : 1): y zebrał domu Iehudy á Biniáminá/ fto y ósmdziefiąt tyfięcy ludu przebránego ku boiowi *BudBib* 2.Par 11/1, 1.*Mach* 12/41; *KochJez* Bv.

»rycerski boj« (2): *GliczKsiąż* Av; ktorych [*krainy*] mieczem zdobywał á rycerfkim boiem. *BielKron* 339.

»wstępny boj« (9): *BierRozm* 10; *BielKron* 244v, 245; *BielSpr* 56v; á mocą wielką y práwie wftępnym boiem o one rzeczy bili fię *ModrzBaz* 102; *StryjKron* 497, 572; *KmitaSpit* C6v.

»wyborny do boju«: Ieft nas tyfięc tyfięcy wybornych do boiu *KmitaSpit* B3v.

Szeregi: «boj i przymierze; przymierze i boj» (1 : 1): Widzę Iágełłá/ y dwu Kázimiérzu/ Dobrych ták w boiu/ iáko y w przymiérzu *KochPieś* 13; *KlonWor* 30.

»boj, rada; rada, boj« (4 : 2): Bo w żadney dobrej ípráwie nie chybi ten brodu/ Y do boiu do rády náłz Waclaw fie godzi *PaprPan* F4v, G4, M, P4v, Z4v, Aa2v.

Wyrażenia przyimkowe: »bez boju« (3): Ale z swym(i) są w pokoju, Mając po(w)olne bez boju. *BierRozm* 10; *HistRzym* 27v; *CzahTr* E3.

»do boju« [*w funkcji przydawki*] = *mogący walczyć* (11): A też chlop [!] nie do tańcá lecz práwie do boiu. *PaprPan* Y2, [Gg]4, Hh3v; y miał wnet ná trzyftá y ósmnaście mężow do boiu *SkarŻyw* 284, 477, 480, 559; *OrzJan* 123; *WujNT* 563; *WysKaz* 29; *SkarKazSej* 677a.

W przen (70) : *OpecŻyw* 3v, 103; *RejKup* C, I, m3; *LubPs* R4v; *SeklPieś* 19v, 31; *RejWiz* 129v; przeciwko ktorému [*kacerstwu*] podnieśmy w boiu tym znak Krzyża świętego *OrzQuin* M4; *RejAp* 46v, 102v; ktorыз to ma wychowác grzełznego człowieká w dobrych vczyńkach á iego ku boiu dla Pána Kryłthulá dáć *HistRzym* 40v; aby cie náuczył/ iáko małz boy podiác á bronić fie czárthowi íprzećwinnikowi íwoiemu *RejPos* 73, A4v, A6v, 73, 263v, 357v; *BiałKat* 90v; *GrzegŚm* 57; Ná Krzćie człowiek ku boiowi przyjmowan/ á ná Bierzmowániu ku walce przyzbroiony bywa *KuczKat* 150; *CzechRozm* 240; *KochPs* 126 [2 r.]; *SkarŻyw* 374; Niémáłz przymiérza z śmierćiá/ z áwždy my zniá wboiu. *KochFr* 132; *KochSz* 103; *ArtKanc* F13v, G13v, Kv, K2v, K18v, O, O4; *WujNT* *Eph* 6/12, *Philipp* 1/30; *WitołLut* A6v; *GosłCast* 52; *KlonWor* 39; *SzarczRyt* A2, B2v.

W charakterystycznym połączeniu: ciężki boj (2).

Zwroty: »gotować się, (być) gotowy ku bojowi« [*szyk zmienny*] (4): *RejAp* 74 [2 r.]; á przedfięmy nie gotowi/ z śmierćiá k temu boiowi *ArtKanc* R18v; *GosłCast* 63.

«stać w boju» (9): *RejKup* p3; Ale ty iedno moy miły Rycerzu Krześciáńki/ chćezli íthale ítać w boiu íwoim/ nie fie nie odnoś od ízczyrych łłow á od náuki íwiętey Páná íwego *RejPos* A5v, A4, A4v [2 r.], A5, 70v, 263; *RejZwierc* 178.

»boj wieść« [*szyk zmienny*] (2): *MurzHist* B2; A ták my theżvnic niepołłábiaymy zowiác fie być Rycerfkiemi ludźmi/ Paná Bogá wzywaiąc/ bo niethelko mieczem przyftogi nam boiowác/ ále theż y domowy boy przyftogi wieść y opátrowác *MycPrz* II Av.

»(wy)bojowác boj« [*bibl.*; *szyk zmienny*] (7): Boiowałem dobry boy [*bonum certamen certavi*] *Leop* 2.*Tim* 4/7; *RejPos* 286 [2 r.]; *WujJud* 107v, 114; *WujNT* 1.*Tim* 1/18, 6/12.

Wyrażenia: »boj duchowny; duchowny boj« (1 : 1): *SkarJedn* 2; ábyłmy mężnie boiowáli o zwycięstwo/ w tym duchownym boiu przeciw grzechom *WujNT* 837.

»przyprawny ku boju«: gdyś potłumiał ony ile kroć fie chcieli wzrułfyc przeciwko mnie á mnie zówżdy vmocniwłfy czyniłeś przyprawnego ku boiu. *RejPs* 26.

»boj rycerski«: A kthory fie od thego celu odfrzeli [...] muśi álbo bárzo mdło ftach/ ábo vciekác s thego boiu Rycerfskiego łwego. *RejPos* A5.

Szeregi: »boj a harc«: iż fie vprzeymie dał ná to wieść Duchowi s. ná pułzczą/ áby tám był vczyńił napirwłfy boy á napirwłfy hárc z onym łprofnym nieprzyiacielem narodu ludzkiego *RejPos* 69v.

»walka i boj«: Bog na walkę y bów vftáwiczny z łzátánem nas wyłádził *BiałKat* 243v.

Przen: O męce, ostatnich chwilach życia *Chrystusa* (5) : Ięzyku poy chwálebny boy/ wálkę kroła motzného/ zbawiciela náłlégo. *OpecŻyw* 160v; Vkazał fię mu zá tym Anyoł z niebá/ zmacniáiący go. Y będąc w boiu/ dłużej fię modlił. *LatHar* 719, 273, 581; *SiebRozmyśl* B3.

2. Formacja wojskowa (6) : Podałem też Krolowi Ie⁸⁰ M. Pánu náłzemu/ iákoby záłożywłfy Rycerftwo Synow Koronnych ná Podolu/ mógł boiu Polfskiego pomnożyć/ y infze zacne pożytki Rzeczyp. Polfskiey łpráwíc *GrabPospR* Lv, K4, L2.

Wyrażenia: »bojem kozackim«: *GrabPospR* M4v cf »bojem usarskim«.

»rajtarski(m) boj(em)« (2): á ci [*panowie duchowni*] niechby ráytárfskim boiem poczty łwe ftáwili *GrabPospR* M4v, M4v; [*WerVotum* 8, 9].

»bojem usarskim«: ku tym łzláchtá Niemiecka Prufka y Liflantfka niechby y ci ráytárfsko ftánęli [...] infzy włzyłcy rycerfskiego łtanu ludzie przy poczciech Krolá Ie⁸⁰ M. boiem vłárfskim á kozáckim *GrabPospR* M4v.

3. Bójka (6) : *BierEz* M2; y przinałz yeden volofin thowarziłch ich Iwan Sczyemyenowycz łthego boyv y ran vmarl. *LibLeg* 11/157, 10/61v; W ten czás płużą zwády/ guzy/ łzárpániny/ ochromienia/ y takie boie [*caedes*]. *ModrzBaz* 52; Iáko z okrutnych źwiérzát/ źwiérz/ łczęnięli máłé/ Co do boiu ma zábki iefcze niedořtálé: Choćia kálác nie móże/ [...] gniewa fie/ y mrczy *GórnTroas* 70; *PaxLiz* D.

Synonimy: 1. *bicie, bitwa, walczenie, walka.*

Cf **BOJOMOCNY, BOJOWANIE**